

International Conference on Linguistics, Literature And Translation

International Conference on Linguistics, Literature And Translation - double-blind peer-reviewed, monthly, open-access proceeding published to get excellence on Research and Development. It publishes high-quality articles across the breadth of linguistics, literature and translation research. With its uniquely broad coverage, all articles are free to access across the globe, allowing authors to share their research and maximise its impact. The boletin on Linguistics, Literature And Translation is led by expert international editorial board members who take an objective approach to peer review, ensuring each research paper is reviewed and evaluated on its own scholarly merits and research integrity. Joining your work in the International Conference of Linguistics, Literature, and Translation means you will receive prompt and reliable publishing and a global platform for your research to reach its full potential.

INGLIZCHA O‘ZLASHMA TERMINLARNING O‘ZBEK AI/IT TERMINOLOGIK TIZIMIGA INTEGRATSIYASI VA ME’YORIY MAQOMI

Elyor Imomov

Qo‘qon davlat universiteti

Annotatsiya.

Maqolada inglizcha o‘zlashma terminlarning o‘zbek sun’iy intellekt va axborot texnologiyalari diskursiga kirishi, ularning struktur-integratsion ko‘rinishlari va me’yoriy maqomi tahlil qilinadi. Asosiy e’tibor bevosita o‘zlashma, kalka, yarim kalka, qisqartma, gibrid birlik va semantik o‘zlashma kabi turlarga qaratiladi. Shuningdek, terminlarning o‘zbek terminologik tizimida barqarorlashuvi uchun yozilish izchilligi, ta’rif mavjudligi, o‘quv adabiyotlariga kirishi, mutaxassislar nutqida qabul qilinishi va o‘zbekcha grammatik vositalar bilan ishlashi muhim mezon sifatida ko‘rsatiladi.

Kalit so‘zlar: o‘zlashma termin, AI diskursi, IT terminologiyasi, kalka, gibrid birlik, me’yorlashuv, terminologik tizim, korpus.

Kirish. O‘zbek tilida sun’iy intellekt va axborot texnologiyalari bilan bog‘liq terminologiya tez kengaymoqda. Bu jarayonning markazida ingliz tilidan kirayotgan terminlar turadi, chunki zamonaviy dasturlash, neyron tarmoqlar, bulutli servislari, kiberxavfsizlik va generativ AI platformalarining asosiy hujjatlari ko‘pincha ingliz tilida yaratiladi. Natijada prompt, token, dataset, chatbot, API, plugin, browser, cloud, frontend, backend kabi birliklar o‘zbek texnik nutqiga turli darajada kiradi. Biroq bu birliklarning barchasi bir xil maqomda emas: ayrimlari termin sifatida barqarorlashadi, ayrimlari kasbiy jargon doirasida qoladi, ayrimlari esa o‘zbekcha tarjima yoki kalka bilan raqobatga kirishadi. Terminologik tahlilning vazifasi ana shu farqlarni aniqlashdan iborat.[1]

O‘zlashma terminlarning kirish turlari. Bevosita o‘zlashmada termin donor til shakliga yaqin ko‘rinishda o‘zbek tiliga o‘tadi. Prompt, token, dataset, backend, frontend, framework, plugin kabi birliklar shu guruhga kiradi. Bunday terminlarda xalqaro muomala qulayligi va professional aniqlik saqlanadi, lekin yozilish va talaffuzdagi izchillik masalasi paydo bo‘ladi. Kalka esa inglizcha modelning o‘zbekcha vositalari bilan qayta ifodalanishidir: cloud computing – bulutli hisoblash,

neural network – neyron tarmoq, machine learning – mashinaviy o‘qitish kabi. Hamidulla Dadaboyev o‘zbek terminologiyasida kalkalash struktur va semantik jihatdan samarali so‘z yaratish yo‘li bo‘lishini ko‘rsatadi.[2]

Yarim kalka va gibrid birliklar AI/IT diskursida alohida o‘rin tutadi. Masalan, “APIga ulanish”, “dataset yaratish”, “prompt yozmoq”, “tokenlash”, “kodlash”, “deploy qilish” kabi shakllarda inglizcha asos o‘zbekcha grammatik yoki yordamchi birlik bilan birikadi. Bu shakllar terminning o‘zbek nutqiga kirayotganini, lekin me‘yoriy shakli hali to‘liq barqarorlashmaganini bildiradi. P.Durkin o‘zlashma so‘zlar tarixini o‘rganishda ularning faqat kelib chiqishini emas, qabul qiluvchi tildagi formal va semantik o‘zgarishini ham hisobga olish kerakligini ta’kidlaydi. Shunday ekan, o‘zbek AI/IT terminologiyasida inglizcha asos va o‘zbekcha grammatik vosita birgaligi vaqtinchalik holat bo‘lishi bilan birga, ayrim hollarda uzoq muddatli ishlash modeli ham bo‘lishi mumkin.[3]

Qisqartma terminlar ham texnik diskursning faol qatlamidir. AI, API, NLP, GPU, UI, UX, LLM kabi abbreviaturalar inglizcha to‘liq shakllarga bog‘langan bo‘lsa-da, o‘zbek matnlarida mustaqil termin sifatida ishlatiladi. Bunday birliklar bir tomondan xalqaro terminologik standartga yaqinlikni ta’minlaydi, ikkinchi tomondan, o‘zbekcha izohni talab qiladi. Masalan, LLM qisqartmasi keng omma uchun tushunarli bo‘lmazligi mumkin, shuning uchun ilmiy yoki o‘quv matnida “katta til modeli” izohi bilan birga berilishi maqsadga muvofiq. ISO 12616-1 terminologik ma’lumotlarni berishda designatsiya, definitsiya, kontekst va manbani birga qayd etishni tavsiya qiladi.[4]

1-jadval. Inglizcha o‘zlashma terminlarning integratsion turlari[5]

Tur	Tavsif	Misollar	Me‘yoriy izoh
Bevosita o‘zlashma	Shakl donor tildan deyarli tayyor olinadi	prompt, token, dataset, plugin	Kasbiy diskursda faol, izoh talab qilishi mumkin
Kalka	Inglizcha model o‘zbekcha vositalar bilan beriladi	bulutli hisoblash, neyron tarmoq	Rasmiy va o‘quv matnlarida qulay
Yarim kalka	Bir qismi tarjima, bir qismi o‘zlashma	AI modeli, data tahlili	Variantlilik ehtimoli yuqori
Gibrid birlik	Inglizcha asos o‘zbekcha fe‘l/affiks bilan birikadi	prompt yozmoq, tokenlash	Norasmiydan terminologik tizimga o‘tishi mumkin
Qisqartma	Harfiy xalqaro abbreviatura	AI, API, NLP, GPU, LLM	Izoh yoki to‘liq shakl bilan berish zarur
Semantik o‘zlashma	Mavjud so‘z yangi sohaviy ma’no oladi	tarmoq, bulut, model	Tushunchaviy chegarani aniqlash kerak

Terminologik integratsiya mezonlari. O‘zlashma terminning o‘zbek terminologik tizimiga kirishi bir martalik hodisa emas, balki bosqichli jarayondir. Avval termin inglizcha manba orqali kiradi, so‘ng o‘zbek yozuvida ishlatiladi, keyin affiks, yordamchi fe‘l yoki tarjima varianti bilan sinovdan o‘tadi, yakunda esa ma’lum diskursda barqarorlashadi. Bu jarayon barcha terminlarda bir xil kechmaydi. “Sun’iy intellekt” va “neyron tarmoq” o‘zbekcha-kalka shaklida nisbatan mustahkam; prompt esa hali “so‘rov”, “matnli ko‘rsatma”, “yo‘riq” kabi variantlar bilan munosabatda turadi. J.Sager texnik leksikani yaratishda umumiy tilning so‘z yasash imkoniyatlari va soha kommunikatsiyasining amaliy ehtiyoji birga hisobga olinishi zarurligini qayd etadi.[6]

Me‘yorlashuv masalasi faqat til sofliigi bilan cheklanmaydi. Termin tanlashda tushunchaning murakkabligi, xalqaro muomaladagi o‘rni, tarjimaning aniqligi, foydalanuvchi guruhi va o‘quv jarayonidagi qulayligi birgalikda baholanadi. Har bir inglizcha birlikni tarjima qilish ham, hammasini asl shaklda qoldirish ham ilmiy jihatdan asosli yo‘l emas. Framework professional diskursda ko‘p hollarda asl shaklda qoladi; “dasturiy karkas” esa ayrim o‘quv yoki izohli matnlarda foydali bo‘lishi mumkin. Dataset termini uchun “ma’lumotlar to‘plami” aniq muqobil bo‘la oladi, biroq texnik matnda dataset shakli ham faol ishlaydi. Demak, normativ qaror so‘zning kelib

Diskurslararo harakat va termin maqomi. Sun'iy intellekt va IT terminlari faqat ilmiy maqolalarda emas, balki dasturchilar forumi, kompaniya blogi, onlayn kurs, universitet dasturi, API hujjati, foydalanuvchi interfeysi, startap taqdimoti va ijtimoiy tarmoqlardagi professional guruhlarda ham qo'llanadi. Shu sababli bir termin turli maydonlarda turlicha uslubiy qiymat oladi. Prompt akademik matnda AI tizimiga beriladigan topshiriq sifatida, o'quv kursida amaliy mashq shakli sifatida, marketing matnida esa mahsulot imkoniyatini ko'rsatuvchi kalit birlik sifatida ishlashi mumkin. M.Cabré maxsus kommunikatsiyada terminologiya mutaxassislar orasidagi axborot almashinuvini aniqlashtirishga xizmat qilishini ta'kidlaydi.[8]

Xulosa. Inglizcha o'zlashma terminlarning o'zbek AI/IT terminologik tizimiga integratsiyasi bevosita o'zlashma, kalka, gibrid shakl, qisqartma va semantik maxsuslashuv kabi yo'llar orqali yuz beradi. Bu terminlarning me'yoriy maqomi esa ularning rasmiy matnlarda qo'llanishi, ta'rif bilan ta'minlanishi, o'quv adabiyotlariga kirishi, mutaxassislar nutqida qabul qilinishi va o'zbek tilining grammatik vositalari bilan moslashishiga bog'liq. Shunday qilib, inglizcha terminlar o'zbek tiliga passiv ravishda ko'chmaydi; ular milliy ilmiy-texnik kommunikatsiyada qayta ishlanadi, tanlanadi, raqobatlashadi va terminologik tizimning yangi qatlamini hosil qiladi.

1. Ҳ. Дадабоев, *Ўзбек терминологияси: ўқув қўлланма*. Тошкент: Алишер Навоий номидаги Тошкент давлат ўзбек тили ва адабиёти университети, 2019, 118 б.
2. G. A. Asilova, E. T. Shirinov, and G. T. Iskandarova, “Economic terminology of the Uzbek language: Sources and methods of development,” *E3S Web of Conferences*, vol. 402, Art. no. 03009, 2023.
3. M. T. Cabré, *Terminology: Theory, Methods and Applications*, J. C. Sager, Ed., J. A. DeCesaris, Trans. Amsterdam, The Netherlands; Philadelphia, PA, USA: John Benjamins Publishing Company, 1999, 248 p.
4. J. C. Sager, *A Practical Course in Terminology Processing*. Amsterdam, The Netherlands; Philadelphia, PA, USA: John Benjamins Publishing Company, 1990, 254 p.
5. E. Haugen, “The analysis of linguistic borrowing,” *Language*, vol. 26, no. 2, pp. 210–231, 1950.
6. P. Durkin, *Borrowed Words: A History of Loanwords in English*. Oxford, U.K.: Oxford University Press, 2014, 491 p.
7. Y. Matras, *Language Contact*. Cambridge, U.K.: Cambridge University Press, 2009, 366 p.
8. *ISO 12616-1:2021, Terminology Work in Support of Multilingual Communication—Part 1: Fundamentals of Translation-Oriented Terminography*. Geneva, Switzerland: International Organization for Standardization, 2021, 13 p.
9. H. T. H. Tran, M. Martinc, J. Caporusso, A. Doucet, and S. Pollak, “The recent advances in automatic term extraction: A survey,” 2022, 25 p.

10. M. Khemakhem, C. Valentini, N. Ralli, S. Barros, G. Löckinger, F. Vezzani, A. Salgado, Z. Zhang, S. Mahr, S. Carvalho, K. Fleischmann, and R. Costa, “Terminology management meets AI: The ISO/TC 37/SC 3/WG 6 initiative,” in *Proceedings of TermTrends*, 2025, pp. 10–18.